

4. Кузьмин О.Е. Комплексная диагностика развития машиностроительных предприятий / О.Е. Кузьмин, О.Г. Мельник // Бизнес Информ. – 2010. – № 3(2). – С. 60–67.

5. Мельник Л.Г. Экономика развития : [учеб. пособ.] / Л.Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2013. – 784 с.

6. Мищенко С.Г. Стимулирование экономического развития: аспекты налогообложения : [моно-

графия] / С.Г. Мищенко. – Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2009 – 307 с.

7. Розвиток потенціалу підприємства в умовах економіки знань : [монографія] / За заг. ред. А.Е. Воронкової та Ю.С. Погорелова. – Луганськ : Ноулідж, 2012. – 380 с.

8. Ячменьова В.М. Стійкість діяльності промислових підприємств: оцінка та забезпечення : [монографія] / В.М. Ячменьова. – Сімферополь : АРІАЛ, 2010. – 472 с.

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

PLACE OF SOCIO-ECONOMIC MECHANISM IN ENTERPRISE MANAGEMENT

У статті розглянуто місце соціально-економічного механізму в системі управління підприємством. Визначено низку чинників формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку в контексті нових ринкових умов. На основі аналізу різних видів механізмів, які визначені провідними вченими-економістами, запропоновано під соціально-економічним механізмом розуміти взаємопов'язану сукупність цілей та методів, важелів і заходів, за допомогою яких взаємодіють економічна та соціальна компоненти промислового підприємства, з метою забезпечення його інноваційного розвитку.

Ключові слова: механізм, соціально-економічний механізм, система управління, інноваційний розвиток.

В статье рассмотрено место социально-экономического механизма в системе управления предприятием. Определен ряд факторов формирования социально-экономического механизма обеспечения инновационного развития в контексте новых рыночных условий. На основе анализа различных видов механизмов, которые определены ведущими учеными-экономистами,

предложено под социально-экономическим механизмом понимать взаимосвязанную совокупность целей и методов, рычагов и мероприятий, с помощью которых взаимодействуют экономическая и социальная компоненты промышленного предприятия, с целью обеспечения его инновационного развития.

Ключевые слова: механизм, социально-экономический механизм, система управления, инновационное развитие.

The article discusses the the place of socio-economic mechanism in the system management. A number of factors of socio-economic mechanism of providing innovative development in the context of the new market conditions. Based on the analysis of different types of mechanisms that are defined by leading economists suggested in the social and economic mechanism to realize coherent set of objectives and methods, instruments and measures with which interact economic and social components of the industrial enterprise to ensure its innovation.

Key words: mechanism, socio-economic mechanism, management system, innovative development.

УДК 330.341.1

Жалдак Г.П.

к.е.н., асистент кафедри менеджменту
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут»

Постановка проблеми. Сучасні ринкові умови та конкурентне середовище потребують використання підприємствами методів забезпечення інноваційного розвитку за рахунок формування ефективних соціально-економічних механізмів. Особливо актуальною ця проблема є для вітчизняних підприємств, оскільки промисловість впливає на темпи та напрями розвитку НТП у багатьох сферах суспільного виробництва та людської діяльності взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різного роду механізмів промислового сектору економіки присвячені праці таких учених, як М. Дороніна, В. Бурков та В. Іриков, О. Єрьоменко-Григоренко, А. Єпіфанов, А. Куль-

ман, Ю. Круглов, Л. Лозовський, А. Малицький, Е. Мінаєв, Ю. Овсюченко, Т. Полозова, Б. Райзберг, Б. Стародубцева, О. Супрун, О. Толстікова, А. Чухно та ін.

Вивчаючи наукові напрацювання багатьох учених і практиків, стає зрозумілим, що необхідність розробки та реалізації дієвого соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку підприємств є важливим завданням економіки підприємства. Визначення місця соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку в системі управління підприємством дасть можливість поліпшити показники роботи підприємств у нових умовах господарювання.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення цінних аспектів розвитку промисловості в умовах рецесії економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння місця соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку підприємства в його діяльності доцільно буде спочатку розглянути систему управління підприємством, навести визначення механізму як економічної категорії, розглянути сутність господарського, організаційно-економічного та соціально-економічного механізмів функціонування підприємств.

У процесі дослідження систем управління було виявлено, що найчастіше на вітчизняних підприємствах зустрічається функціонально-цільовий підхід до побудови систем управління [1]. Він передбачає побудову системи управління на основі оптимального сполучення цільового, функціонального і лінійного управління; цільове управління у системі будується шляхом утворення цільових підсистем, а функціональне – на основі функціональних; для забезпечення цілей управління застосовуються загальні підсистеми.

У результаті поєднання названих підсистем управління утворюється функціонально-цільова структура системи управління підприємством, яка схематично приведена на рис. 1.

Рис. 1. Функціонально-цільова структура системи управління підприємством

Джерело: доопрацьовано автором на основі [3]

Кожна керована система приводиться в дію за допомогою певних механізмів. Узагальнене визначення категорії «механізм» подане в економічному словнику: як послідовність станів, процесів, що визначають які-небудь дії, явища; як система, будова, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності; як внутрішня будова машини, приладу, апарату, яка приводить їх у дію [1].

М. Дороніна визначає механізм як складну систему, що має вхід (зовнішній поштовх до дії) та вихід (корисний результат). Виходячи з даного твердження, завдання проектувальника полягає в тому, щоб підібрати такі елементи й побудувати їх взаємодію таким чином, аби досягти на «виході» запланованих значень усіх істотних параметрів із мінімальними витратами енергії [5].

Категорія «економічних механізмів» детально розглядається у роботі А. Кульмана [7] який відзначає, що механізми являють собою системи взаємозв'язків економічних явищ, що виникають у певних умовах під впливом початкового імпульсу, і пояснює, що теоретично економічних механізмів може існувати стільки, скільки існує різних імпульсів у кожній системі взаємозалежних явищ за заданих умов. Виробничо-економічну систему (тобто промислове підприємство), яка розглядається, приводить у дію господарський механізм, що спрямований на досягнення високих кінцевих результатів інноваційної діяльності (рис. 2).

Особливе значення мають підходи до побудови структури господарського механізму. Варто погодитися з Ю. Кругловим, що структуру господарського механізму представляє сукупність окремих механізмів. Оскільки фактори управління, стверджує він, можуть мати економічну, соціальну, організаційну та правову природу, зазначений механізм управління має формулюватися як система економічних, організаційних, соціальних і правових механізмів. Таким чином, структуру господар-

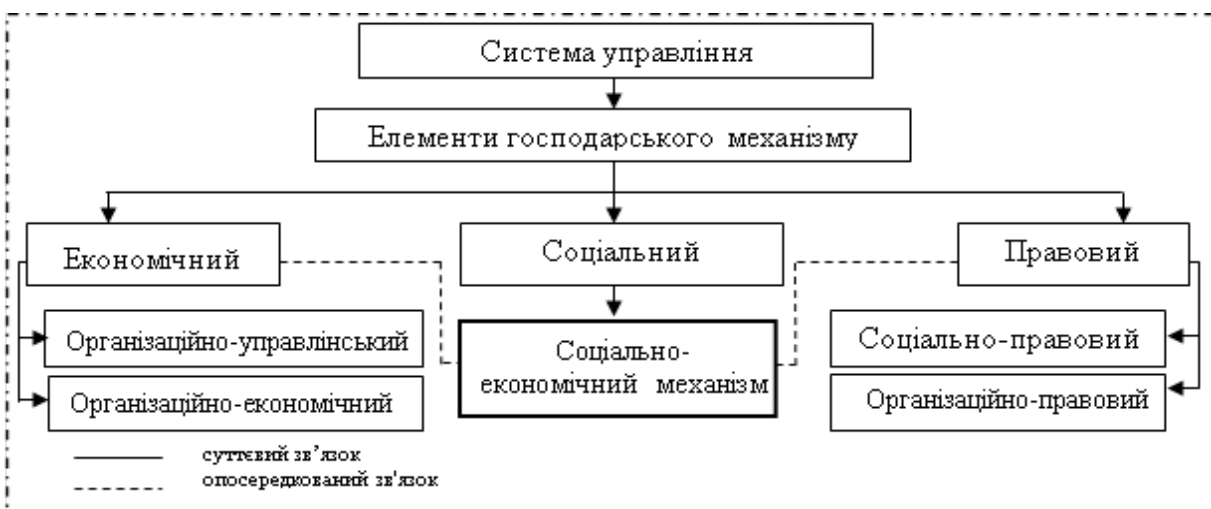

Рис. 2. Місце соціально-економічного механізму в системі управління підприємством

Джерело: доопрацьовано автором на основі [3]

ського механізму можна розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать визначені методи управління [8].

У сучасній науковій літературі представлено різноманіття визначень поняття «господарський механізм». Так, В. Бурков та В. Іриков під господарським механізмом розуміють процес прийняття рішень [2]; Н. Круглова – сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових способів цілеспрямованої взаємодії суб'єктів господарювання та впливу на їхню діяльність, що забезпечують взаємоузгодженість сторін, об'єктів і суб'єктів управління [8]; С. Мочерний господарський механізм визначає як систему основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення протиріч суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також усебічного розвитку людини, формування її потреб, створення дієвих стимулів до праці та узгодження економічних інтересів основних класів і соціальних груп суспільства [3].

Із даним визначенням перекликається і сутність господарського механізму, яку подає Е. Мінаєв, – як сукупність способів, форм, методів, кількісних та якісних нормативів і показників, за допомогою яких використовуються об'єктивні закони виробничих і суспільних відносин [12]. Також учений розглядає господарський механізм підприємства як єдність чотирьох підсистем: економічної, соціальної, організаційної та технологічної.

Б.А. Райзберг, Л.М. Лозовський та Б.А. Стародубцева [12] визначають цю категорію як «сукупність організаційних структур і конкретних форм і методів управління, а також правових форм, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони, процес відтворення».

Поряд із цим у фінансово-економічному словнику виокремлено основні його сегменти: управлінська система мікро- та макроекономічного спрямування; сукупність форм і методів організації функціонування виробництва; система господарських зв'язків у процесі обміну результатами діяльності господарських ланок як на загальноекономічному рівні, так і на рівні окремих підприємств.

Функціонування зазначених сегментів відбувається в певних інституціональних умовах, сформованих інституціями та інститутами господарського буття [12].

За визначенням А. Чухна, «господарський механізм – це органічна складова економічної системи; функціональна сторона виробничих відносин; спосіб організації та управління виробництвом із притаманними йому формами, методами та засобами, які реалізують соціально-економічні, організаційно-економічні та науково-технологічні принципи й відносини в інтересах задоволення потреб як кожного господарюючого суб'єкта, так і суспільства в цілому» [15].

Як справедливо зазначає О. Супрун, господарський механізм виступає першоосновою раціональності економічної діяльності ринкових суб'єктів, як інституціональна система розвитку економіки, консолідує інституції, що утворюють певний господарський порядок [13].

Таким чином, з урахуванням викладених вище визначень господарський механізм – це сукупність взаємопов'язаних інституційних утворень, які забезпечують узгодження інтересів учасників ринкового обміну та є базисом функціональності економічної системи, поєднуючи інституції, методи, важелі, заходи та інші нормоутворюючі елементи.

Поряд із цим у працях із теорії управління використовують категорію «організаційно-економічний механізм». Зазначений механізм досліджувала значна кількість вітчизняних науковців. Так, Т. Полозова, Ю. Овсюченко та А. Малицький під організаційно-економічним механізмом розуміють сукупність організаційних, фінансових і економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу), що чинять вплив на економічні та організаційні параметри системи управління підприємством і здійснюється регулювання організаційно-технічних, виробничо-технологічних, фінансово-економічних процесів. Його метою є ефективний вплив на кінцеві результати діяльності, формування та посилення організаційно-економічного потенціалу, отримання конкурентних переваг [10].

На думку А. Сухорукова, організаційно-економічний механізм є багатофункціональною та багатокомпонентною системою, яка складається з комплексу взаємозалежних блоків (елементів системи), що піддаються впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, але таких, що утворюють певну цілісність, яка прагне у своєму функціонуванні до досягнення конкретних цілей. Науковець вважає, що елементами системи є конкретні організаційні, економічні, техніко-технологічні заходи в їх взаємозв'язку та взаємозалежності, а також способи, прийоми, напрями діяльності в розрізі основних блоків. М. Йохна акцентує увагу на тому, що організаційно-економічний механізм – структуроване ціле елементів і відносин, в основі якого – узгодження інтересів підприємств. Ю. Лисенко та П. Єгоров під організаційно-економічним механізмом розуміють систему формування цілей і стимулів, що надають можливість перетворити в процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства в рух засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які спрямовані на задоволення платоспроможного попиту споживачів [12].

Згідно із твердженням О. Єрмоєнко-Григоренко, організаційно-економічний механізм – це система технологічного, економічного, організа-

ційного та соціального блоків, які включають у себе їх елементи [2]. На нашу думку, дане визначення дещо не повне, оскільки незрозуміло, що є основою для визначення саме цих блоків, які елементи вони містять та яким чином відбувається функціонування механізму.

На думку А. Єпіфанова, організаційно-економічний механізм є важливою ланкою у складі господарського механізму підприємства та діє через економічні інтереси як усвідомлені матеріальні потреби людей і складається з комплексу економічних способів, методів, важелів, нормативів, показників, за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони [3]. Тому можемо зазначити, що організаційно-економічний механізм включає сукупність простих і складних взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих ключових систем (процесів, елементів, форм, методів), які визначають зміст, порядок розробки та функціонування будь-якого виду робіт, процесів чи об'єктів у сфері діяльності людини та які надають можливість за мінімальних витрат ресурсів і часу задовольнити вимоги конкурентної політики, ринку попиту та ринку пропозиції, тенденції розвитку науки, техніки, технології, організації, економіки та інших аспектів розвитку виробництва.

Соціально-економічний механізм переважно використовується саме з огляду мотивації персоналу, взаємодії людини та суспільства. Так, наприклад, О. Толстікова розглядає соціально-економічний механізм мотивації персоналу, що формується у рамках організації, з урахуванням факторів зовнішнього середовища, цілей організації, якісних і кількісних характеристик працівників, якості управління персоналом. Процес мотивації персоналу доповнено процесом управління поведінкою персоналу, який розглядається автором як системний, планомірний, організований вплив за допомогою взаємозалежних організаційно-економічних і соціальних заходів на процес формування, розподілу, перерозподілу робочої сили на рівні підприємства, на створення умов для використання трудових якостей працівника з метою забезпечення ефективного функціонування [14].

Як свідчать дослідження наукових джерел і практика господарювання, незважаючи на порівняно широку вживаність термінів «економічний механізм», «господарський механізм», «організаційно-економічний механізм», у науковій літературі недостатньо визначено поняття «соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку підприємства», тому в подальшому ми будемо досліджувати сутність цієї економічної категорії.

На нашу думку, до основних чинників формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку в контексті нових ринкових умов варто віднести:

1) невизначеність зовнішнього середовища. Постійна зміна попиту споживачів є причиною зрушення інших чинників (технологій, засобів виробництва, комунікацій, соціальних відносин), тому в процесі прийняття управлінських рішень доцільно використовувати оновлені дані щодо внутрішнього та зовнішнього середовища, здійснювати пошук альтернативних підходів до вирішення виниклих у процесі діяльності підприємства ситуацій;

2) фактор часу. Продукція, роботи чи послуги мають бути представлені на ринку вчасно, тобто саме тоді, коли їх потребує споживач. Якщо підприємство планує освоїти випуск нової продукції до того, як аналогічну продукцію зможуть запропонувати конкуренти, то воно повинно вкластися у відповідний термін;

3) обмеженість ресурсів. Успішна робота будь-якого підприємства залежить від ресурсного забезпечення, тому правильно сформований механізм має передбачати оптимальне використання ресурсів (матеріальних, трудових, інформаційних, фінансових тощо);

4) неефективне використання соціального потенціалу підприємства під час здійснення інноваційної діяльності та можливість формування, розвитку та відтворення соціального капіталу підприємства як джерела інноваційного розвитку. На сьогодні це досить важливі чинники, що актуалізують проблему формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку промислового підприємства;

5) потребу у підвищенні якості трудового життя працівників, що займаються інноваційною діяльністю, низька ефективність соціальних інвестицій підприємства та управлінської культури працівників, що займаються інноваційною діяльністю;

6) розвиток корпоративної соціальної відповідальності та доцільності моделювання іміджу підприємств із метою забезпечення подальшого інноваційного розвитку, який стимулює формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку.

Як свідчать наукові дослідження, в економічній теорії існує значна кількість праць, які присвячені формуванню різного роду економічних механізмів. Проте в роботах, що стосуються інноваційного розвитку, переважають дослідження щодо організаційно-економічних, інвестиційно-інноваційних та фінансових механізмів. Лише в окремих публікаціях розглядається соціально-економічний механізм, проте при цьому спостерігається неоднозначність трактування цієї категорії; відсутні ґрунтовні дослідження щодо сутності соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку; не використовується системний підхід, що включає постановку перспективних цілей чи завдань; не розглянуто функціональне забезпечення реалізації соціально-економічного

механізму забезпечення інноваційного розвитку тощо.

Тому під соціально-економічним механізмом забезпечення інноваційного розвитку пропонуємо розуміти взаємопов'язану сукупність цілей та методів, важелів і заходів, за допомогою яких взаємодіють економічна та соціальна компоненти промислового підприємства, з метою забезпечення його інноваційного розвитку [6].

Соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку є складовою частиною традиційного соціально-економічного механізму підприємства і в певний спосіб реалізується через важелі та методи, що забезпечують здійснення інноваційної діяльності. На рівні підприємства цей механізм завжди чіткий, спрямований на досягнення конкретних інноваційних цілей шляхом впливу на конкретні сфери та фактори, які забезпечують досягнення намічених цілей, і цей вплив здійснюється за допомогою використання конкретних ресурсів або можливостей підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку передбачає ефективну взаємодію між науковими дослідженнями та розробками, випуском та збутом інноваційної продукції, оскільки він є фундаментом забезпечення інноваційної діяльності, базисом для прийняття раціональних організаційних та управлінських рішень. Соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку надає можливість науково обґрунтувати соціально-економічні цілі розвитку підприємства у напрямі інноваційного розвитку, обрати кращі способи їх здійснення за допомогою встановлення функціональних підсистем, які за обмежених виробничих ресурсів можуть стимулювати здійснення інноваційної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Большой экономический словарь / Под. ред. А.Н. Азраиляна. – М. : Институт новой экономики, 1998. – 864 с.
2. Бурков В.Н. Модели и методы управления организационными системами / В.Н. Бурков, В.А. Ириков. – М. : Наука, 1994. – 270 с.
3. Єпіфанов А.О. Обґрунтування та створення

фінансово-економічного механізму підприємства / А.О. Єпіфанов, В.П. Москаленко, О.В. Шипунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/Shipunova_1.pdf.

4. Єпіфанов А.О. Обґрунтування фінансового механізму підприємства / А.О. Єпіфанов, В.П. Москаленко, О.В. Шипунова // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 3–11.

5. Доронина М.С. Управление мотивацией / М.С. Доронина, Е.Г. Наумик, О.В. Соловьев. – Х : ХНЭУ, 2006. – 240 с.

6. Жалдак Г.П. Основи формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислових підприємств / Г.П. Жалдак // Технологічний аудит и резервы производства. – 2014. – № 3. – С. 43–46.

7. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман. – М. : Прогресс ; Универс, 1993. – 192 с.

8. Круглов Ю.Ю. Хозяйственное право / Ю.Ю. Круглов. – М. : Русская деловая литература, 1997. – 608 с.

9. Круглова Н.Ю. Основы бизнеса : [учебник для студ. вузов] / Н.Ю. Круглова. – М. : РДЛ, 2003. – 528 с.

10. Малицький А.А. Структуризація організаційно-економічного механізму управління підприємством торгівлі в умовах ринку / А.А. Малицький // Торгівля і ринок України. – 2009. – № 27. – С. 198–205.

11. Полозова Т.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості / Т.В. Полозова, Ю.В. Овсюченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=6558.

12. Рогоза М.Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : [монографія] / М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.

13. Супрун О.М. Господарський механізм розвитку та регулюванні економіки / О.М. Супрун // Вісник Полтавської державної аграрної економіки. Економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2011/01/122.pdf>.

14. Толстікова О.В. Формування механізму соціально-економічної мотивації персоналу підприємства : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.В. Толстікова. – Харків, 2008. – 21 с.

15. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – № 3. – С. 14–24.